

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

C. P. PLOOY — EDE

Heilige onverschilligheid

„Wat doet het
er toe?”

(Filip. 1 : 18a)

Filippenzen en het ging over niets
minder dan de Evangelieverkondig-
ing, dus geen kleine zaak!

—o—

Hij zit gevangen. Schaduw over zijn
leven in dienst van het Evangelie.
De zaak schijnt voorlopig lam-
gelegd.

Maar niets is minder waar. „Wat
mij overkomen is heeft gestrekt tot
bevordering van het Evangelie”,
schrijft hij (1 : 12). Want doordoor
kreeg hij de gelegenheid voor de
zaak van Christus te getuigen voor
het hele Hof en voor vele anderen.
En tegen alle verwachting in heb-
ben de meeste broeders in de Heer
door zijn gvangenschap vertrouwen
gekregen om onbevreesd de Evan-
gelieprediking voort te zetten.
O zeker, er schuilt hier en daar
ook een addertje onder dit welig-
tierende gras: sommigen prediken
Christus uit nijd en twist, of uit
eigen belang, met de onzuivere be-
doeling Paulus' gevangenschap
zwaar te maken.

Wat heeft daar achter gezeten?
Beroepsjaloezie? Verkapt blijd-
schap, dat Paulus „met zijn grote
mond en scherpe pen en grote in-
vloed” eens een poosje uitgescha-
keld is en dat zij nu ook eens aan
bod kunnen komen? Kleinzielig,
maar wel menselijk, en niets men-
selijks is het „grondpersoneel” van
de Heer in de hemel vreemd.
Misschien speelde ook een rol ver-
dachtmakend geroddel over Paulus:
hij had zijn gevangenschap aan zijn
eigen onvoorzichtigheid te
wijten . . . herinnert u zich nog
deze kwalijke roddelpraat uit de
bezettingstijd over dominees, die
gegrepen werden omdat ze in de
preek dingen gezegd hadden, die
de bezettende macht niet welge-
vallig waren? Dominees preken wel
tegen roddel, maar houden zich er
vaak zelf ook niet vrij van. Die-
naren van het heilig Evangelie zijn
waarlijk niet immuun voor de ver-
zoeking. Paulus heeft er het nodige

van ondervonden in zijn leven, tot
in de gevangenschap toe. Die wordt
erdoor verzaagd, want hij hóórt
er van. Er zijn altijd wel van die
ijverige overbrengers, die dan op
hún beurt ook weer een staaltje
weggeven van roddel en een
steentje bijdragen aan de verzwa-
ring van Paulus' gevangenschap.
Wordt door al die „steentjes” niet
langzamerhand het venster dicht-
gemetseld, dat zelfs voor een ge-
vangen apostel nog open kan zijn
op „Jeruzalem”?

—o—

Maar neen . . . Paulus stoot al die
stenen met een forse stoot weg met
zijn woord: „Wat doet het er toe?”
Als Christus maar verkondigd
wordt, ben ik allang blij!
Dat is nu: heilige onverschilligheid.
Mensen, maak je niet druk! Wat
een kleinzielig gedoel achter
Paulus' rug om. Maar hij kan er
zich echt niet over opwinden en zal
er geen nacht wakker van liggen.
Als Christus maar verkondigd
wordt!
Als dát maar door gaat, door wie
en hoe en waar ook, — wat doet
het er toe?
Zo'n heilige onverschilligheid mag
je jezelf als christen nu eens ver-
oorloven. Niet op alle slakken zout
leggen. Niet elk meningsverschil tot
een schrikbarende ruzie uitspitten.
Niet elk verschil van opvatting
opblazen tot een leergeschil. Er
mogen in de kerk ook nog eens
dingen gezegd worden en gebeuren,
waar de hemel niet direkt van
onderste boven is.

Heilige onverschilligheid, die er
alléén kan zijn bij gratie van de
doorgaande Evangelieverkondiging.
Ja, als dat láátste in geding is,
zullen we op de ketting springen!
Als Christus niet meer verkondigd
wordt, als aan het Woord Gods
afbreuk wordt gedaan. Als van de
kansels gebracht wordt, met de
open Bijbel op die kansels, een
woord van mensen, tijdgebonden,
feilbaar, menselijk getuigenis, in
plaats van het onfeilbare en gezag-
hebbende Woord van God, dán
past ons geen houding van: wat
doet het er toe?
Je zult dan Paulus niet horen zeg-
gen: wat doet het er toe . . . als er
maar gepreekt wordt.
Of: wat doet het er toe . . . als er
maar geloofd wordt.
Je mag in de Kerk alleen maar „wat
doet het er toe” zeggen als je er

direkt achteraan kunt zeggen: als
Christus maar verkondigd wordt.
Het schip van de Kerk schijnt in
onze tijd door te moeten varen
tussen twee klippen:
onheilige onverschilligheid (uit-
holling en onderminning van de
Kerk) en
onheilige opgewondenheid (onge-
motiveerde kerkscheuringen).
Onheilige onverschilligheid over
de hóófdzaak, en onheilige opge-
wondenheid over bijzaken.
Als de Geest ons leert onderschei-
den kan er net als bij Paulus
heilige onverschilligheid zijn over
de bijzaken, dank zij ons pal staan
voor de hoofdzaak.
Wat heerlijk, als je dan in heilige
zorgeloosheid ook eens wat over je
kant kan laten gaan en kunt over-
laten aan Hem, die toch ver-
kondigd wordt. Of verkondigen we
Hem wel als de Heer der Kerk
maar vertrouwen we Hem de zaken
der Kerk niet toe? Willen we zelf
de touwtjes in handen houden?
Dan zijn we personalistisch in de
Kerk bezig. En als Paulus nu in
zijn gevangenschap één ding ge-
leerd heeft dan wel dit: het gaat
niet om mijn eer, maar om mijn
Heer! De Kerk staat of valt niet
met mij, — maar ze staat in onze
Heer Jezus Christus!

in dit nummer

- 297 Ds C. P. Plooy,
Heilige onverschilligheid
- 298 Ds E. R. Postma,
Israël en de Messiasverwachting
- 299 Drs B. Wesseling,
Enkele opmerkingen over het
christelijk onderwijs (slot)
- 300 D. W. L. Milo,
Leven van genade

Ds M. R. van den Berg,
Jeremia (Bijbelstudie)
- 302 P. C. van Wijk,
Terloops . . .

Daar zijn we niet bij opgevoed en
grootgebracht in de Kerk, zeker
niet in een Gereformeerde, laat
staan een vrijgemaakte Kerk.
Luistert het niet ontzaglijk nauw in
de Kerk? Mogen we daar ooit
zeggen: wat doet het er toe? Laden
zij die het wél zeggen niet het
odium op zich van heilloze on-
verschilligheid? Zijn wij niet veel-
eer geneigd op alle slakken zout te
leggen?

Had u gedacht dat zoiets in de
Bijbel kon staan: „Wat doet het
er toe?”

Nu ja, in de Bijbel komen ook wel
eens mensen aan het woord, die er
geestelijk de kantjes wat aflopen,
van die randfiguren . . . maar uit de
mond van apostelen en profeten
zul je zoiets toch nooit horen!
O neen? Wat dacht u dan van
Paulus, bepaald geen randfiguur,
geen man die kerkelijk de puntjes
niet op de i pleegt te zetten. Laat
uitgerekend deze Paulus nu eens
een keer gezegd hebben: wat doet
het er toe? Mág hij ook eens een
keer?

Nu ja, iedereen zegt wel eens iets
waar hij later spijt van heeft. Ja,
maar Paulus heeft het ook nog
opgeschreven, niet in een privé-
correspondentie, maar in een brief
aan de Kerk! Dank zij de wil des
Geestes bewaard voor de Kerk
aller eeuwen.

Dat kan nu allemaal wel waar zijn,
maar dat zal het wel over een
bijkomstigheid gaan, zoiets als zijn
mantel of zijn boeken, waar hij
ook eens een keer over geschreven
heeft, in een soort p.s.-je onderaan
een brief.

Al weer mis! Paulus schrijft dit
woord neer in het eerste belang-
rijke stuk van zijn brief aan de

Israël en de Messiasverwachting

Numeri — getallen

Wie Israël heeft gezien, en daarmee de Israëli's, moet niet denken dat hij nu het hele joodse volk heeft ontmoet, hoe bont en veelkleurig deze bevolking ook is. Ter illustratie geef ik een bericht door van het Ned. Dagblad van 20 febr. 1978. De kop luidt: „In de V.S. wonen meer Joden dan in Israël”, waarna het volgende staat vermeld:

„In de Verenigde Staten wonen 5.775.935 Joden. Deze bevolkingsgroep is groter dan in Israël, waar 3.059.000 Joden wonen.

De grootste concentratie van Joden heeft het gebied van New York, 1.998.000, gevolgd door Los Angeles met 450.000, Philadelphia 350.000, Chicago 253.000 en Miami 225.000.

Deze cijfers zijn gepubliceerd in een uitgave van het Amerikaanse Joodse jaarboek. Daarin staat verder dat de totale Joodse wereldbevolking vorig jaar met 115.000 personen is gegroeid tot naar schatting 14.250.525. Daarvan woont 29 procent in Europa. Naast de Verenigde Staten en Israël zijn de Sowjet-Unie (2.678.000), Frankrijk (650.000), Engeland (410.000), Canada (305.000) en Argentinië (300.000) de landen met de meeste Joden.”

Kennismaking

Wie over die groep van bijna twee miljoen Joden in en rond New York iets wil lezen kan terecht bij Chaim Potok. Deze meesterschrijver heeft „van binnen uit”, als insider, de leef- en denkwereld van de daar gevestigde Joden onnavolgbaar in roman-vorm geschilderd. Zien veel schrijvers geen kans hun eersteling te evenaren, laat staan te overtreffen, Chaim Potok legt je vier boeken voor, waarvan ik met geen mogelijkheid de rangorde zou kunnen aangeven als het gaat om kwaliteit en kunstenaarschap. Wel zou ik de volgorde, waarin ze m.i. het beste kunnen worden gelezen, willen aangeven. Te weten: „The Chosen” (de verkorene), „The Promise” (de belofte), „In the Beginning” (in den beginne) en „My name is Asher Lev”, waarvan helaas alleen de laatste in nederlandse vertaling is verschenen, onder de

titel „Mijn naam is Asher Lev” (bij uitgeverij Strenght, Naarden). De engelse edities zijn aanvankelijk als pocket verschenen in de Penguin-serie, maar zijn daarin niet allemaal meer verkrijgbaar. Merendeels zijn ze nu ook verkrijgbaar (als pocket) in de reeks Fawcett Crest Books.

Schrift en traditie

Waardevol zijn deze boeken ook, omdat ze tegelijk een schat aan informatie verschaffen met betrekking tot het joodse religieuze denken en handelen. Onvermijdelijk worden daarbij een aantal „technische termen” betreffende de joodse liturgie en andere zaken genoemd, maar dat behoeft voor niemand een bezwaar te zijn: vroeg of laat worden ze allemaal omschreven, uitgelegd, vertaald.

Wie bedenkt, dat juist in joods-orthodoxe kringen de traditie alle eeuwen door onvoorstelbaar sterk is geweest, begrijpt dat deze boeken zijdelings nuttige hulpmiddelen zijn voor het zich inleven in en voor het verstaan van de denktrant van vroege en late „schriftgeleerden”. Zelfs de naam van Paulus' leermeester, Gamaliël, zult u erin tegenkomen. En het respect voor wat „de ouden” gezegd hebben is nog steeds ongemeen groot.

Datzelfde geldt uiteraard ook voor de thorah. Het zal niemand verbazen, dat men het probleem, zo u wilt het gevaar van de schriftkritiek kent en onderkent. Voor sommigen is zelfs tekstkritiek (verbetering van de bijbeltekst op grond van vergelijking van verschillende handschriften al heiligschennis: geen jota of tittel, zeg maar geen punt of komma mag worden veranderd. Onze problemen zijn blijkbaar niet alleen onze problemen. Ze leven ook in de joodse religieuze wereld. En de strijd is er niet minder heftig: men schrikt er niet voor terug het middel van de ban te gebruiken, wanneer getwijfeld wordt aan iemands „orthodoxie”. Eigenlijk zou je, volgens Buber, moeten spreken van orthopraxie. De verschillen betreffen niet zozeer de leer (- doxie) als wel de handel en

wandel (- praxie). Naast de thorah kennen de Joden de halachah (lett. de wandel), het gewoonterecht vooral m.b.t. de tien geboden, de offerdienst en de religieuze gebruiken. Het enorme complex van de halachah heeft gelijk gezag als de thorah (vgl. de verhouding tussen Schrift en traditie in de R.K. kerk). Het verschil tussen een orthodoxe en een liberale Jood, hoorde ik dr H. v. Praag uitleggen, is dat de laatste een vrijere opvatting heeft inzake het nakomen van allerhande religieuze gebruiken en symbolen.

Sitchting van de staat

Interessant — en meer dan dat — is het te lezen, dat in sommige ultra-orthodoxe kringen een hevig verzet bestond tegen de stichting van de joodse staat Israël. Het noemen alleen al van de Zionistische beweging was niet minder dan een vloek, een blasphemie, een godslasterlijke profanisering van de beloften van „the Master of the Universe”, de Heer van het Heelal. Een staat waarin Jeruzalem niet echt de heilige stad is, een staat waarin niet ieder nauwgezet volgens de Thorah leeft is een caricatuur van Gods beloften en een verloochening van het bloed der tallozen die met hun lijf en leven de thorah hebben verdedigd.

Voorzover ik weet, is deze houding gewijzigd sinds de staat Israël een feit is geworden. Anderzijds laat zich gemakkelijk begrijpen, waarom de betrekkelijk kleine ultra-orthodoxe kringen in Israël zo'n grote invloed hebben. Om een voorbeeld te noemen: de sabbath wordt in Israël gevierd (vieren in de niet-versleten betekenis van het woord). Maar dat betekent wel, dat al het openbaar vervoer op sabbath stilstaat en niet eerder weer op gang komt dan nadat aan de avondhemel vijf sterren zichtbaar zijn. Vijf: er mag geen spoor van twijfel zijn dat de avond is gevallen en daarmee de nieuwe dag is aangebroken. Daar zal, met name in Jeruzalem, niemand de hand mee lichten.

Traditie en geschiedsbeschouwing

Een en ander hangt nauw samen met Israëls messiaanse verwachting. Je zou kunnen zeggen: het joodse bestaan is één schreeuw om de komst van de Messias. Al het lijden, alle ellende alle eeuwen door is alleen draaglijk in het licht van de verwachte komst. Dr H. van Praag vestigde er de aandacht op dat het joodse volkslied niet voor niets heet hatikvah (de hoop). Weliswaar stamt het uit een tijd waarin de stichting van de staat nog de hoop van velen was. Maar het is veelzeggend, dat desondanks dit lied het volkslied bij uitstek blijft. Israël blijft zich uitstrekken naar de toekomst.

Daarmee is tevens gezegd (op-

nieuw citeer ik dr H. v. Praag), dat het joodse denken over de geschiedenis niet cyclisch (een gevangen zijn in een eeuwig durende cirkelgang van gebeurtenissen) is, i.t.t. de oosterse geschiedsbeschouwing in het algemeen.

Men is zich terdege bewust van een toekomst waar naartoe wordt geleefd. Omgekeerd is er ook een sterke band met het verleden. Niet voor niets kennen zovelen hun geslachtsregister en niet voor niets nemen geslachtsregisters in de thorah zo'n belangrijke plaats in. Er is een sterke verbondenheid met het voorgeslacht. Ook dat is een facet van leven in het verbond. Mee daarom heeft men zo'n groot respect voor „de ouden” en voor „wat door de ouden gezegd is”: de traditie. Ieder is een schakel in de keten van het verleden naar de toekomst, men weet zich opgenomen in de geschiedenis. Waarom is het vermoeden van een jood het vermoeden van de mensheid? Omdat niet alleen die jood, maar tevens zijn niet te tellen nakroost wordt omgebracht, luidt het veelzeggende antwoord...

Messias, olie of nog iets anders?

Israël rekt zich naar de komst van de Messias. Zijn liturgie geeft daar op ontroerende wijze vorm aan. Maar die verwachting vind je ook terug in een heel alledaagse entourage. Toen Jeruzalems burgemeester (blijkens een t.v.-uitzending begin van dit jaar) een vergunning verleende tot het bouwen van een huis voor een reeds lang gestorven jood (deze had testamentair bepaald, dat hij een huis in Jeruzalem wilde bezitten tot de Messias zou zijn gekomen), verzuchtte de burgervader: ...moge de Messias spoedig komen, dan kan hij gelijk mijn problemen overnemen en oplossen! Je zult ook maar bestuurder zijn van een stad waarin tenminste drie religies tegenover elkaar staan in een menselijkerwijs onoplosbaar conflict!

Soms krijg je zelfs 't idee, dat het vinden van olie in de woestijn even belangrijk is als de komst van de Messias. Olie of de Messias — 't is wat cru gezegd en 't lijkt profaan. Maar 't gaat in beide gevallen om de levenskansen van de Jood...

Voor sommigen is trouwens het hele dilemma fout. De Messias moet niet nog komen. Nee, Israël zelf — als volk — is de Messias, is de eeuwen door de lijdende knecht des HEREN. Maar daarover graag een volgende keer.

Enkele opmerkingen over het christelijk onderwijs¹⁾

3.1. Ouders, opvoeding, onderwijs

Veel ouders klagen er tegenwoordig over, dat het onderwijs zo ingewikkeld is geworden: er zijn zo veel verschillende schooltypen gekomen en voortdurend vinden er allerlei veranderingen plaats. Het is allemaal niet meer te volgen; al die ingewikkelde structuren!

Het valt niet te ontkennen, dat de onderwijswereld ingewikkeld in elkaar zit. Maar de complexiteit van de onderwijsstructuren mag door de ouders niet als excuus gebruikt worden om zich nu niet meer met het onderwijs en de school te bemoeien. Dat zou een goedkope en bedenkelijke vluchthouding zijn, die met name christelijke ouders niet past.

Het gaat hier om de relatie tussen gezin en school, de relatie tussen opvoeding en onderwijs. Je zou kunnen zeggen, dat de ouders een gedeelte van hun opvoedingstaak hebben gedelegeerd aan de school. Nu vrees ik, dat veel ouders te veel aan de school hebben overgelaten en nog steeds overlaten. Bewust of onbewust redeneren zij ongeveer als volgt: „Het is goed en ook wel makkelijk, dat er christelijke scholen zijn; en als we onze kinderen verder nog naar catechisatie sturen en 's zondags meenemen naar de kerk...” Dit kan een schaduwzijde zijn van de aanwezigheid van christelijk onderwijs: dat de ouders zelf thuis te weinig bezig zijn met de christelijke opvoeding van hun kinderen. Het accent is verschoven van het zelf onderwijzen naar het dóén onderwijzen.

Juist als we zorgen hebben over het reilen en zeilen van het christelijk onderwijs van vandaag, zullen we ons moeten afvragen: hoe staat het met de opvoeding thuis? Zijn we daar ernstig mee bezig? Onderwijzen we de kinderen thuis uit de Bijbel? Spreken we met hen over de dingen die ze op school meemaken?

Het is duidelijk: als we vinden dat de situatie op de christelijke scholen niet altijd zo positief beoordeeld kan worden, komt het extra aan op de opvoeding in het gezin.

3.2. Ouderparticipatie

Als we nadenken over de relatie tussen gezin en school, moet er nog een ander aspect naar voren gehaald worden: de belangstelling van de ouders voor de school. Tegenwoordig gebruikt men daarvoor de term „ouderparticipatie”. We hoeven het woord participatie niet als een vies woord te beschouwen; het hangt er slechts vanaf, wat ermee bedoeld wordt. Het gaat hier niet om de vorm van ouderparticipatie die van overheidswege bevorderd wordt bij het openbaar onderwijs. Ik zou een paar opmerkingen willen maken over de christelijke ouderparticipatie.

Men heeft altijd gezegd, dat de christelijke school „aan de ouders” is. De ouders hebben het recht en de plicht te weten wat er op school gebeurt, en invloed uit te oefenen op de vormings- en opvoedingsaspecten van het onderwijs.

Hiermee bedoel ik niet, dat de ouders zich daadwerkelijk moeten bezighouden met het geven van onderwijs; dat moeten ze overlaten aan de daarvoor opgeleide en bevoegde leerkrachten. Het omgekeerde geldt trouwens ook: het is niet de taak van de leerkrachten om u thuis te komen vertellen, hoe u uw kinderen moet opvoeden.

De goede ouderparticipatie komt ten eerste hierin tot uiting, dat de ouders met hun schoolgaande kinderen meeleven en met hen praten over wat ze op school doen en meemaken. Vervolgens ook dat de ouders van hun belangstelling blijf geven door ouderavonden, ledenvergaderingen en andere bijeenkomsten voor ouders bij te wonen.

Vragenderwijs zou ik aan het adres van de ouders enkele opmerkingen willen maken. Bent u lid van een schoolvereniging? Bezoekt u de ledenvergaderingen en ouderavonden? Als u verontrust bent over het christelijk karakter van het onderwijs dat aan uw kinderen gegeven wordt, vindt u daar de ideale gelegenheid om over uw zorgen te spreken. Hebt u contacten met de leerkrachten van de school? Is het wel eens in u opgekomen dat u wellicht een functie in een ouderraad of schoolbestuur zou kunnen vervullen? En tenslotte: bidt u wel voor de christelijke school?

4.1. De leerlingen

De meeste leerlingen op de christelijke scholen zijn kinderen van gelovige ouders. Er zijn echter ook leerlingen, die nooit naar de kerk gaan en van huis uit niets van de Bijbel weten.

Dit kan problemen geven, zowel voor de leraren als voor de andere leerlingen. Voor de leraren kan het moeilijker worden om gestalte te geven aan christelijk onderwijs, doordat zij bijvoorbeeld bij hun leerlingen niet zo veel Bijbelkennis mogen vooronderstellen; een verwijzing naar een Bijbels verhaal wordt niet door alle leerlingen begrepen. Ook met de taal van de Bijbel zijn niet alle leerlingen vertrouwd.

Maar ook voor de andere leerlingen kan het moeilijk worden. Zij kunnen immers op school geconfronteerd worden met een taalgebruik, een levensstijl en een moraal die zij thuis niet geleerd hebben.

Kunnen zij deze confrontatie aan?

Sommige reageren op deze situatie met de woorden: de school moet alleen kinderen toelaten van belijdende en meelevende christenen. Maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan! Moet de school het geloof van de ouders onderzoeken? Of is het voldoende als de ouders lid zijn van een kerk? Maar er zijn ook veel papieren leden. Neen, het zou voor de school onmogelijk zijn om goede selectiecriteria te hanteren voor de toelating van leerlingen — als de school dat zou willen.

Men kan ook wel een andere reactie beluisteren, namelijk: het is juist goed als op de christelijke school ook kinderen zitten die niets van de Bijbel en het christelijk geloof weten, want zo komen deze kinderen daarmee in aanraking, en dat kan heilzaam werken!

Maar ik vrees dat we van de school teveel vragen als we haar een evangeliserende taak willen geven. Dat is een zware taak, waarop het onderwijs waarschijnlijk onvoldoende is berekend. We mogen dat ook niet van de school verwachten.

4.2. Een taak voor de gemeente?

De jongeren komen via de school met allerlei vragen en problemen in aanraking. Hoe worden zij op school voor- en ingelicht? Op dit punt kunnen er verschillen zijn met wat zij thuis of in de kerk horen. Dat hoeft niet erg te zijn, maar ik kan me voorstellen, dat er onder de oudere schoolgaande jeugd behoefte is om over allerlei problemen schriftuurlijk te leren denken en spreken, bijvoorbeeld over: de verhouding tussen geloof en wetenschap, tussen Bijbelse waarheid en natuurwetenschappelijke waarheid; creationisme en evolutionisme; de waardering van moderne muziek (het hitwezen) en moderne literatuur; de manier waarop je met andere jongeren kan praten over je geloof; vragen op het gebied van seksualiteit, huwelijk en gezin.

In de gemeente moet er gelegenheid zijn om dergelijke onderwerpen aan de orde te stellen. Is die gelegenheid er? Gebeurt het ook? Hebben de kerkeraden oog voor de problemen die veel ouders hebben in de opvoeding en begeleiding van hun kinderen? Dit zijn zo maar wat vragen.

Nu kan men erop wijzen, dat we toch jeugdverenigingen hebben en dat er catechisatie wordt gegeven en dat al die problemen daar maar behandeld moeten worden.

Het is waar dat de jongeren in de J.V.'s doorgaans niet voor moeilijke vragen opzij gaan. Daar wordt ook wel aan de hierboven bedoelde problemen aandacht geschonken. Maar in hoeverre gebeurt dit systematisch en in hoeverre kunnen de jongeren hier de steun en begeleiding van ouderen missen?

En wat de catechisatie betreft: men kan zich afvragen of de zojuist aangeduide onderwerpen daar thuis horen. Ook kan men zich afvragen, of er tijd voor is, naast het „gewone” catechetisch onderricht; één wekelijks catechisatie-uurtje gedurende de schoolweken is al niet zo veel. En zou de predikant niet wat erg zwaar belast worden?

Daarom wil ik wijzen op de mogelijkheid van een studiering of jongerencursus (de naam doet er niet toe), voor de oudere schoolgaande en studerende jeugd, onder leiding van enkele ouderen uit de gemeente. Het is niet noodzakelijk dat de predikant zo'n kring leidt. Er zijn toch ook wel andere broeders (of zusters!) in de gemeente die daartoe bekwaam zijn? Gebruikt dan hun kennis, gaven en wijsheid, opdat de jeugd van de gemeente geholpen wordt bij het ontwikkelen van een door de Bijbel geïnspireerde manier van denken en leven!

Wegens vakantie

is het adres van de Leden-administratie tot 28 oktober gesloten.

KON. WILHELMINALAAN 38 - 3956 TD LEERSUM

¹⁾ Drs Wesseling is leraar Nederlands aan het Chr. Lyceum te Delft.

LEVEN VAN GENADE

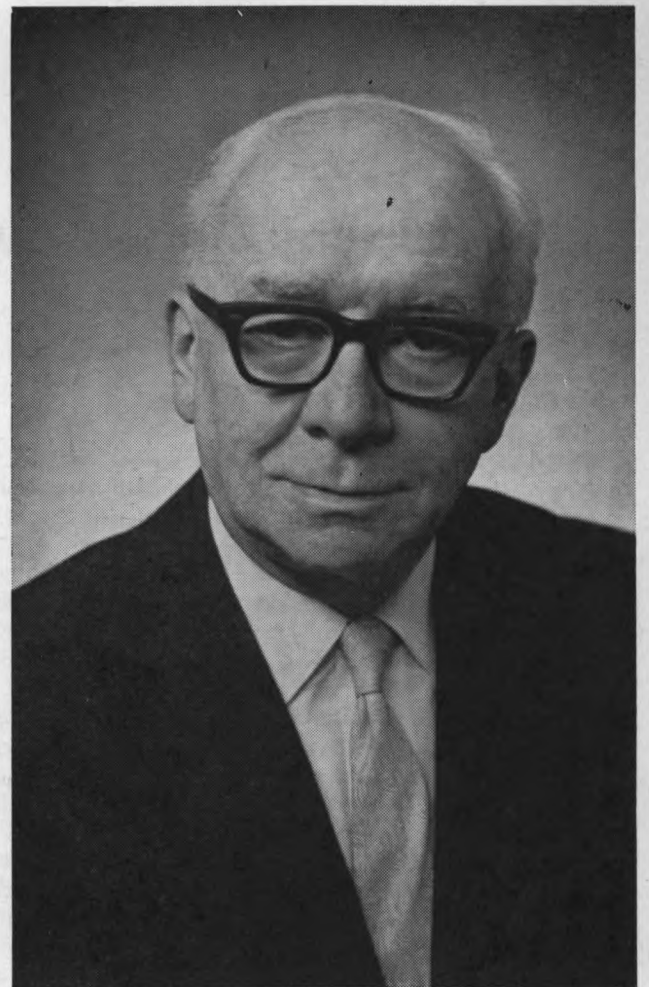
EEN VAN ONZE VRIENDEN — u móet hem haast wel kennen — is een door en door simpel mens. Recht toe, recht aan. Windt nergens doekjes om — behalve om u niet te bezeren. Weet veel meer dan hij loslaat — maar dat moet geheim blijven. Als hij moeilijke dingen eenvoudig kan zeggen doet hij dat niet ingewikkeld. Zo onderscheidt hij zich van veel collega's en dat maakt hem sympathiek.

Hij is niet zo piep meer en dat geeft hem het voordeel van opgelegde levenswijsheid. Want wie intens leeft ontmoet veel, ervaart veel, overweegt veel en verwerkt veel. Daar kan hij anderen mee van dienst zijn. Niet dat hij zo staat te dringen (zijn ongevraagde diensten wel altijd welkom?) maar op het ogenblik dat u niet zonder hulp verder kunt zal hij het zien en u de hand reiken. Dat is fijn. Zo hebt u nog eens wat aan uw vrienden.

Onze vriend — we zijn nu eenmaal over hem begonnen en het is aantrekkelijk nog even door te gaan — onze vriend heeft zijn Goddelijk beroep beëindigd. Niet strikt beëindigd (anderen zorgden er voor dat er een eind kwam aan zijn carrière) maar hij is toch uitgediend; geëmeriteerd, als dat beter klinkt. En hij heeft geen tijd om duimen te draaien, want alleen de hand van de vlijtige wordt gezegend, zei Salomo. Dus werkt hij zo lang het dag is en zo lang hem de gezondheid wordt geschonken.

Hij vindt dan ook altijd wel iets, dat zijn hand kan doen. En wat zijn hand doet, doet hij met heel zijn hart, uit al zijn macht. Hij vindt een eenzaam mens op zijn weg: en dagelijks zoekt hij die even op. Hij ziet dat zijn vrouw niet alles meer aankan: hij neemt huishoudelijk werk over, zoveel als een onhandige maar liefhebbende echtgenoot vermag. Hij ontmoet een ruime kring van bejaarden en zieken: en wekelijks houdt hij voor hen een praatje, altijd de moeite waard. Hij is zelfs tot de preekstoel toegelaten: en wilt u geloven dat hij met zijn jeugdig vuur velen aansteekt?

U zult hem nooit horen opscheppen over „onze” kerken. Nee, daar heeft hij een geduchte hekel aan. Ten eerste, zegt hij, zijn die kerken niet van ons maar, zoals het Griekse woord zegt, van onze Heer en Heiland. En ten tweede, zegt hij, hebben wij het er samen niet naar gemaakt, dat er veel heerlijke dingen van die kerken te zeggen zijn. Integendeel, meent hij, onze Heiland moet zich vaak hebben bedroefd over wat wij van Zijn lichaam hebben ge-

maakt: arbeiders, die andere arbeiders in Gods wijngaard schoppen en slaan, als de Heer uitblijft.

—o—

WAAR HIJ DAN WEL vele en heerlijke dingen over weet te zeggen? Over onze Heer en Hei-

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA

Afgoderij

Dat komt vaak duidelijk uit in allerlei volksliederen en vaderlandse liederen. Die krijgen vaak een godsdienstige klank. Er zijn tal van die liederen waarin het leven en sterven voor het vaderland verheerlijkt wordt en waarin het vaderland een absolute claim op de mensen legt. Ik hoorde voor de t.v. eens een fragment van een angolees volkslied, gezongen door soldaten van het MPLA. Het was gewoon griezelig te merken hoezeer daarin het sterven voor het vaderland verheerlijkt werd. Het heeft gewoon een religieuze dimensie. Het vaderland is een god die absolute zeggenschap heeft over de mensen en die zonder meer alleseisend is.

Natuurlijk is het niet verkeerd en afkeurenswaardig van je land te houden, evenmin als het verkeerd is van

je ouders te houden. Maar wanneer vaderlandsliefde dat absolute, blinde karakter krijgt, is het volkomen veroordeeld en is het niets anders dan afgoderij. Alleen Christus kan zo'n absolute claim op ons leggen. Verder mag niets en niemand anders dat doen. Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mij niet waardig (Matth. 10 : 37). Voor vader mag je hier ook vaderland lezen. Het mag niet de plaats van Christus innemen. Het is niet de hoogste norm. Het mag niet het zwaarst wegen.

Dat had Jeremia ook aan de inwoners van Jeruzalem laten zien, toen hij zei: wie overloopt naar de Babyloniërs zal leven. Niet de trouw aan Juda en Jeruzalem is het belangrijkste, maar de trouw aan Jahweh. Die twee vallen heus niet altijd samen. Trouw zijn aan Jahweh kan wel eens inhouden dat je ontrouw moet zijn aan je vaderland. Een heel duidelijk voorbeeld daarvan vinden we in de geschiedenis van Rachab. Omdat zij koos voor Jahweh, koos ze tegen haar eigen vaderland en pleegde ze landverraad. En als de koning van Jericho vermoed had welke rol ze speel-

de, zou hij haar hoofd hebben laten kaalscheren en haar ter dood hebben laten brengen.

Voor God en vaderland

Ondanks het feit dat ook in ons denkpatroon en in onze cultuur het vaderland gemakkelijk overtrokken kan worden en een naar het absolute neigende plaats kan innemen, is het voor ons toch gemakkelijker te verwerken, dat God en vaderland niet vereenzelvigd kunnen worden, dan voor de Israëlieten. Voor het besef van de inwoners van Jeruzalem vielen Jahweh en het vaderland samen en schoven ze over elkaar heen. Wie voor Jeruzalem was, was daarmee automatisch voor Jahweh en omgekeerd. Jeruzalem verdedigen betekende aan de kant van Jahweh staan. Voor hun besef was er geen verschil tussen vechten voor God en vechten voor het vaderland.

Ze wisten ook wel terdege argumenten voor deze visie aan te dragen. In de eerste plaats had God zichzelf en het volk Israël zeer nauw aan het land Kanaän verbonden. Aan Abraham

al had Hij beloofd: dit land zal Ik voor altoos aan u en uw nageslacht geven (Gen. 13 : 15).

Voor altoos. Israël is het enige volk dat een dergelijke belofte gekregen heeft. Bij geen enkel ander volk is dat het geval. Het is wel eens goed ons dat te realiseren. God heeft nooit beloofd dat Nederland altijd ons vaderland zal zijn. Hij heeft nooit beloofd, dat de Russen voor altijd in Rusland zullen wonen. Maar Hij heeft wel een dergelijke belofte aan Israël gegeven. Dat betekende, dat in Jeruzalem landverraad kwam te staan in het teken van verzet tegen Gods belofte en van het verachten daarvan.

Daar komt nog bij, dat er niet alleen die sterke band lag tussen Israël en Kanaän, maar ook tussen Israël en God. God had beloofd dat Hij voor altoos in Jeruzalem zou wonen (vgl. 1 Kron. 23 : 25 en 1 Kon. 9 : 3). Ook dat geldt weer voor geen enkele andere stad. God heeft b.v. nergens beloofd dat Hij voor altijd in Amsterdam zou wonen. Maar die belofte lag er wel ten aanzien van Jeruzalem.

Het had er dus inderdaad alles van

land, die hij al veel jaren hartelijk liefheeft, niet met woorden alleen maar metterdaad. Hij raakt nooit over Hem uitgesproken. Hij kent zijn Heiland goed — spreekt dagelijks met Hem — en leeft van Gods genade. Hij zou het niet buiten Hem moeten stellen. Heeft Hem dagelijks broodnodig; vanwege het genadebrood, weet u? En dat is geen vroom smoesje — dat is de volle waarheid.

Hij weet goed, dat elk levend geloof de twijfel als een schaduw meevoert. Hij kent de afgronden van klein- en ongeloof, waaruit hij door Gods genade is opgetrokken. Hij ervaart de hevige stormen, die een christenleven teisteren, als komende uit Gods hand — hem ten goede. En hij heeft geleerd te dulden, trouw te blijven, te wachten op de Heer.

Dat dulden is een mooi woord. In het Engels: to suffer, dat is te lijden, te verduren, te dragen — en dezelfde blijven. In een ongeestelijk piëtisme hebben christenen soms het lijden naar zich toe gehaald, in masochistisch welbehagen. Maar onze vriend acht zulk eigenwillig lijden ongezond. Het is al mooi, zegt hij, wanneer we door Gods genade kracht ontvangen om staande te blijven wanneer het spookt. Nu, zulk dulden is een Gode welgevallige zaak. Dat is „verdragen”: zó dragen, dat het verwerkt wordt, dat het achter ons wordt weggewerkt. Dat is ook: „wachten op de Heer”. In actief en reikhalzend verlangen de nodige krachten van Gods genade inroepen en ter hand nemen.

Dat wachten is onder ons — alweer ten onrechte — vaak gezien als het toppunt van passiviteit. De gok aangaan: dat het Gode nog eens mocht komen te behagen ons iets goeds te schenken. Nee, onze vriend moet niets van die ongeestelijke luiheid hebben. Hij kent de Heiland, want hij kent Gods beloften, die in Hem amen zijn. En in zijn verkeer met de Heere brengt hij Hem die beloften eerbiedig onder het oog. Dan stelt de Heere namelijk nooit teleur. Hem niet, u niet.

—o—

WIJ HEBBEN ONS VAAK VERBAASD, dat onze vriend in het lijden dat hem overkwam zo gelijkmatig bleef. Twee maal is hij uit zijn ambt gezet; dat moet vreselijk zijn voor een trouw dienaar van God. Eenmaal is hij uit de redactie van een kerkelijk weekblad weggestuurd; en dat geldt zelfs in de wereld als een levensgroot schandaal. Niettemin bleef hij die hij was: de handen op de rug, zijn mond een wijsje fluitend, zijn ogen in vriendelijke lachrimpeltjes gevat. En klaar om een opwekkend woordje te geven. Geen pose — maar inhoud. Geen smoesje —

weg, dat je het verlaten van Jeruzalem en het overlopen naar de Babyloniërs terecht typeren kon als een weglopen van Jahweh.

Arrestatie

Het is dan ook helemaal niet vreemd, dat men in Jeruzalem Jeremia's oproep om naar de Babyloniërs over te lopen maar heel moeilijk verteren kon. Het verzet tegen Jeremia's boodschap werd steeds sterker. Steeds meer raakte men ervan overtuigd, dat Jeremia niet het Woord van God bracht.

Toch waren er wel inwoners van Jeruzalem, die aan Jeremia's oproep gehoor gaven en overliepen naar de Babyloniërs (38 : 9). Het verwijt dat Jeremia de eenheid van de bevolking ondermijnde en het moraal nadelig

beïnvloedde, was dan ook niet uit de lucht gegrepen.

Dit alles werd in Jeruzalem besproken, ook door de leidinggevende figuren. Zij waren niet gelukkig met Jeremia's optreden. Eigenlijk waren ze dat nog nooit geweest, maar nu liep het toch de spuigaten uit. De maat was zo goed als vol.

Het is dan ook heel begrijpelijk, dat Jeria, de wachtcommandant van de Benjaminpoort, toen hij zag dat Jeremia de stad wilde verlaten, er onmiddellijk van overtuigd was, dat de profeet wilde overlopen naar de Babyloniërs. Dat deed bij hem de emmer overlopen. Hij houdt Jeremia aan met de woorden: ge wilt naar de Chaldeeën overlopen!

Alle protesten van Jeremia halen niets uit. Ook zijn ontkenning van de beschuldiging niet. Jeria gelooft hem niet. Hij is er vast van overtuigd, dat het wel Jeremia's bedoeling is naar de Chaldeeën over te lopen en dat hij op deze manier, door zijn eigen voordeel, zijn prediking kracht bij wil zetten. Hij neemt Jeremia gevangen en brengt hem voor de vorsten.

maar een woord van hart tot hart. Geen aandacht vragen voor eigen onrecht — maar aandacht geven aan andermans lijden.

Toen wij, die destijds van nabij zagen wat hem werd aangedaan, hem trachtten wakker te schudden en uitdaagden om zich nu eens als een man te verweren: de volle waarheid te spuien, die dwaze kerkvorstjes te ontmaskeren... kregen wij de les van ons leven. Hij vroeg: denk je dat het mij onberoerd laat? Geloof je niet dat ik van de daken zou willen uitroepen wat een werelds rommeltje het onder ons is? — Waarom doe je dat dan niet! zeiden wij. — Omdat niemand met de volle waarheid geïnd is, antwoordde hij, omdat zwijgen voor alle betrokkenen beter is.

Ja, daar staat het woord 'de volle waarheid'. Wij waren toen nog naïef genoeg om waarde te hechten aan de volle waarheid, niets dan de waarheid. Maar onze vriend nam ons apart en onderwees ons nader over dit onderwerp. Je kunt, zei hij, in de Schrift de waarheid tegenkomen in de heidense, bijzonder de Griekse zin van 'de volle, naakte waarheid'. Die waarheid is hard, gaat boven de mens uit, spaart niets en niemand en kan daarom wonden, ja doden. Maar je kunt, zei hij, in de Schrift ook de waarheid tegenkomen, bijzonder bij Johannes, waar 'waarheid' de inhoud heeft van: wat goed is voor de naaste. En in die zin betekent waarheid allerminst de volle, naakte waarheid — maar datgene, wat voor dit ogenblik het beste is om de naaste te zeggen. Zoals de Heer ons het voorbeeld gaf: Ik heb u nog veel te zeggen maar ge kunt dit nu nog niet dragen.

—o—

HET IS GEBRUIKELIJK om iemand, die een rond aantal jaren zijn beroep of functie of ambt heeft bekleed, in de bloemetjes te zetten. Men complimenteert hem en vraagt wanneer hij er het bijltje bij neer denkt te leggen. Want heeft hij het bijltje eenmaal neergelegd, dan is het uit met zijn jubilea. Zo is 's werelds beloop.

In de kerk, waar alles anders gaat, blijft men ambtelijke jubilea vermelden en vieren. Waarschijnlijk is dat gebruik van Rome afkomstig, waar een priesterwijding eeuwig duurt en misschien nog ná 's mans dood gevierd wordt. Nu, dat gebruik is na de reformatie in de protestantse kerken getrouwelijk overgenomen: lang nadat een predikant is uitgediend worden zijn dienstjaren doorgeteld. Waarom? Niemand weet het, maar er gebeuren zo veel dingen waarvan we het hoe en waarom niet doorzien.

Onze vriend — u móet hem haast wel kennen — is deze week 50 jaar geleden tot predikant bij de gereformeerde kerken bevestigd. In een paar onooglijke Friese gaten. Zelfs zal hij die datum misschien vergeten zijn (gelukkig maar) doch de redactie van dit goede blad is hem niet vergeten en wenst, naar kerkelijke wijs, deze datum niet onopgemerkt te passeren. Ook dit blad heeft namelijk nogal erg veel aan hem te danken en wil dat wel weten ook. Trouwens welke lezer heeft niet veel aan hem te danken? Van den beginne aan heeft hij de eerste viool bespeeld in het redactionele kwartet; zonder die plaats te begeren, maar er was geen betere voorhanden. Veel heeft hij in deze kolommen aan u doorgegeven. Nog is zijn pen allerminst opgedroogd.

Hij heeft ons eigenlijk een beetje geleerd: af te zien van onze traditionele gereformeerde hoogmoed. Hij durfde aan kerkelijke zelfcritiek te doen (wat veel moeilijker is dan fouten van andersdenkenden aan te wijzen); hij heeft ons wat nederigheid geleerd; hij heeft ons begrip bijgebracht van wat *genade* betekent: het niet waard te zijn en het tóch te krijgen, omdat God de Heere ons in Christus zo lief heeft. Met wat meer inbeelding zou deze man een kerkvorst hebben kunnen zijn — maar hij beeldt zich niets in. Daardoor werd hij aan de kinderen gelijk.

Wel — al zou hij in zijn rijke leven niets anders hebben gedaan dan dit — dan is hij toch voor een keer een pagina waard? Ja, die vraag is aan u gericht, lieve lezeres, beste lezer. Niet aan onze vriend zelf natuurlijk. Die zou immers antwoorden: we moeten in zo'n kleine kring elkaar niet te veel op de schouders kloppen. Waarin hij de waarheid, de volle Waarheid, op zijn hand heeft.

Maar aan u die dit leest zij vandaag gevraagd, de Here Zaterdag of Zondag oprecht te danken voor ons aller vriend, die ons telkens voorhoudt: nederig te leven van 's Heeren genade. Zij die genade een gouden zonneschijn op de levensavond van professor doctor Harm Jan Jager.

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Een zoon over zijn vader.

In Beweging stond de toespraak die Ds H. Vollenhoven hield in de samenkomst die voorafging aan de begrafenis van zijn vader, Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven. Een gedeelte wordt hier overgenomen:

ZATERDAG 20 mei kregen we bericht, dat voor zijn leven werd gevreesd. Dinsdag 6 juni is hij in Jezus ontslapen. Hij heeft vrijwel niet geleden en tot de laatste dag bleef hij welgemoed. Toen kwamen de complicaties. Hij besepte te gaan sterven. Daarmee heeft hij het nog wel moeilijk gehad. Hij wist immers dat hij zijn leven niet zelf rechtvaardigen kon. Zo was er de beproeving van zijn geloof: 'Ja, maar het blijft een strijd', vertelde hij ons. Maar zo heeft hij zich ook aan de genade van Jezus Christus toevertrouwd met de woorden: 'en door zijn bloed wordt ons gemoed gereinigd van de zonden'. Het bleef een poosje stil en toen hoorden we hem zeggen: 'Dan zal ik maar naar binnen gaan'...

HIERNA bleef zijn geest onrustig, als ging het niet aan, om zo maar heen te gaan. Alsof hij van vele vrienden en geestverwanten nog een woord van afscheid spreken moest, kwam hij wat overeind uit de kussens en zei: Dames en heren, ik dank u voor aller aanwezigheid... Maar er volgde geen toespraak meer. Hij kon alleen nog zeggen: Broeders, ik ben zo moe, ik kan niet meer... Bij ons kwam het over als een woord waarmee hij het vaandel voorgoed uit handen gaf.

Beroepen te Doorn: kand. W. Borgdorff te Utrecht.

Regio Alkmaar-Zaandam — Uit het persverslag van de regiovergadering Alkmaar-Zaandam, gehouden op 20 september 1978:

Namens de kerkeraad van Krommenie vraagt ds Veeffkind aan de regio of naar haar oordeel de wijze van vergaderen van de Landelijke Vergadering voldoet — wat betreft de methodiek van het vergaderen, kosten daarvan, telkens op een zaterdag of dat eventueel een aaneengesloten vergaderweek wenselijker zou zijn. Een definitief oordeel wordt hierover niet gegeven."

WAT het sterven betreft — voor de dood heeft hij nooit een goed woord over gehad. Hij hield niet van camouflage. De dood was voor hem de laatste vijand die nog te-niet-gedaan moest worden. Die door Christus eigenlijk al overwonnen was. Daarom durfde hij deze vijand ook wel in de ogen te zien.

TOEN ik een jongen was, hoorde ik hem eens zeggen: je kunt pas rustig leven, als je rustig sterven kunt. Het viel me op dat de dood op een bedaarde toon voor hem bespreekbaar was. Ik vroeg hem, of hij tegen het sterven opzag. Hij vertelde me toen, dat er natuurlijk wel eens een eind aan de zonde moest komen. Zo was hij. Hij hield niet van vroom-praterij, had een hekel aan goedkope stichtelijkheid, maar zei bij gelegenheid wel eens een paar vrome woorden, die je je leven niet meer vergat.

OVERIGENS was de dood de inbreuk op het leven. Op een dag als vandaag mag dat er rustig bij gezegd worden. Ook op hoge leeftijd heb ik Vader nooit over een 'natuurlijke dood' horen spreken. Daarmee wilde hij zich niet laten troosten. Evenmin door de gedachte dat zijn ziel van nature wel onsterfelijk zou zijn. Maar wel vertrouwde hij op begenadiging. Omdat Jezus hem zou roepen ook uit deze duisternis naar zijn wonderlijk licht.

EEN troost die het denken te boven gaat. Wellicht is hij de laatste uren hiermee nog bezig geweest. Ineens hoorden we hem duidelijk zeggen (met de woorden van Jezus, Matth. 11:25 en 26): Ik dank U, Vader, Heer van hemel en aarde, dat Gij deze dingen voor wijzen en verstandigen verborgen hebt, maar aan kinderen geopenbaard... Deze geleerde man was wel zó wijs, dat hij niet op het verstand der verstandigen heeft gebouwd, maar als een kind het Koninkrijk van God verlangde binnen te gaan. En dit dan niet als een plotselinge wending in zijn leven. Ook in de kracht van zijn

jaren en de dynamiek van zijn denken hebben velen in hem telkens weer dat kind van God herkend. Dit was het geheim van zijn leven. Daarin besepte hij zijn verbondenheid met de gemeente, het éne volk van God, dwars door de kerkelijke verdeeldheid heen. Dit geheim heeft hem er ook voor bewaard, dat hij zich zou vertillen aan het gewicht van zijn opdracht en zijn lood-zwaar gevoel van verantwoordelijkheid. We hebben doorgaans een gezellige jeugd gehad. Een laatste ernst en milde scherts gingen vaak hand in hand.

TOEN zijn geheugen minder werd, zijn denkkraft afnam en de geleerde in hem op de achtergrond trad, hield hij hierin zichzelf er op voor: op kinderlijke wijze een kind van God te zijn. We hebben hem nooit horen spreken over leven als zelf-verwerkelijking; ook niet over sterven als de laatste fase van zelf-voltooiing. Integendeel; hij ging van ons heen in een onvoltooid tegenwoordige tijd. Zijn eigen leven bleef on-af. De dood heeft het geïnterrumpeerd. Hij wist dat God het voor hem zou volenden: bij de opstanding der doden.

VADER was een man zonder camouflage. Dit gaf me de moed u op deze vertrouwelijke wijze deelgenoot te maken van allerlei overwegingen die bij me opkwamen op die gedenkwaardige dag, dat Dirk Hendrik Theodoor Vollenhoven door de dood heen mocht gaan om zijn Heiland te ontmoeten. Nog weer dat woord van Jezus overdenkend, vloeiden enkele eenvoudige zinnen me gisteren uit de pen; regels waarmee ik dit woord mag besluiten:

VOOR UW AANGEZICHT

Spelend in de zon lopend door weer en wind schuilend voor de storm waar hij Uw stilte vindt — zó was hij onder ons, zoals voor U, een kind. Hij is tot U gegaan en blijft door ons bemind.

is het 50 jaar geleden dat Prof. Jager als predikant van de gemeente van Jutrijp-Hommerts werd bevestigd. Elders in dit blad wordt aandacht aan dit jubileum geschonken.

Ds J. O. Mulder — De emeritus-predikant van Kampen ds J. O. Mulder is vandaag (13 oktober) 75 jaar geworden.

PERSVERSLAG van de 7e zitting van de Landelijke Vergadering van afgevaardigden van de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt buiten verband), gehouden op 30 september '78 in het vergadergebouw achter de Gereformeerde kerk te Wezep.

De preases, ds Goris, opent de vergadering. Hij laat zingen Ps. 85:3, leest Ps. 85 en gaat voor in gebed. Hij heet de afgevaardigden en belangstellenden welkom. Blijkens de presentielijst zijn niet alle regio's door 4 afgevaardigden vertegenwoordigd. Enkele afgevaardigden zijn vervangen door secundi of terti, anderen zijn verhinderd zonder dat een plaatsvervanger aanwezig is. De Acta van de 4e en 5e zitting worden ongewijzigd vastgesteld.

De praeses stelt het rapport aan de orde van de commissie-Van Atten c.s. inzake de manier waarop de **behandeling van de art. 1-30 van het Akkoord van kerkelijk samenleven door de Landelijke Vergadering van 1980** moet worden voorbereid.

Ds Van Atten geeft een toelichting op het rapport. Volgens de commissie zijn deze artikelen gereed voor behandeling door de volgende L.V.: het ontwerp is in de kerken behandeld, en de Commissie Funktionering Kerkverband I heeft de reacties en wijzigingsvoorstellen uit de kerken beoordeeld en, voorzover nodig en gewenst, verwerkt. Deze procedure behoeft niet herhaald te worden. Wel meent de commissie, dat, doordat deze procedure al 4-6 jaar geleden heeft plaatsgevonden, een en ander bij de kerken diep is weggezakt, en veel kerken de tekst van de artikelen en de toelichting misschien niet eens meer hebben. Daarom moet de L.V. zorgen dat de rapporten van de CFK I met de art. 1-30 opnieuw bij de kerken komen.

Volgens de commissie moet de L.V. van 1980 de artikelen toetsen aan 3 criteria, t.w. overeenstemming met de Schrift, noodzaak en wenselijkheid, en aansluiting bij de DKO in verband met contacten met andere kerken. De CFK I, die deze artikelen heeft opgesteld, kan volgens de commissie niet weer in het leven worden geroepen, terwijl de CFK II een beperkte opdracht had ten aanzien van de art. 31-40. De commissie stelt zich voor, dat de L.V. van 1980 dan ook uit eigen midden een commissie zal benoemen om de ter vergadering gemaakte opmerkingen te verwerken.

Aan de bespreking in twee rondes wordt deelgenomen door de brs. ds Bakker, De Boer, ds Versluis, ds Van der Kwast, Bosman, ds Van Tongeren, ds Moggré en ds Janse.

Enkele afgevaardigden waarschuwen, dat de kerken nu niet de gehele procedure van 1972-1974 moeten gaan herhalen en niet weer een groot aantal wijzigingsvoorstellen moeten indienen. Zij zijn van mening dat de zaak voldoende is doorgesproken in de kerken.

Andere sprekers vragen zich af, of

„Ds Veeffkind vraagt mede namens de kerkeraad van Krommenie of het niet gewenst is, dat er rouwing komt in de functie van 'deputaat voor het begeleidingswerk'. De vergadering geeft in overweging dit in de Raad van advies te bespreken."

„De kerkeraad van Zaanstreek-Centrum vraagt en verkrijgt advies over het afgeven van attestaties — nl. dat attestaties alleen worden afgegeven aan kerken van hetzelfde kerkverband. Bij overgang naar een ander kerkverband kan een uittreksel uit het kerkelijk register worden afgegeven."

Heemstede — Uit het kort verslag van de op 19-9-'78 gehouden kerkeraadsvergadering: „Naar aanleiding van een door br Schuringa ingebrachte notitie wordt uitvoerig gediscussieerd over het karakter van onze erediensten. Ds Van Rongen geeft in zijn boek 'Zijn schone dienst' (Goes 1956) als omschrijving van het karakter van de Geref. eredienst, dat de

hele eredienst als het ware een gesprek is tussen de God des verbonds en het volk des verbonds, op grond van de verzoening in Jezus Christus. Binnen dit kader moet al het handelen in een kerkdienst staan. De raad kan zich in deze omschrijving vinden. De discussie spitst zich toe op de vraag of en in hoeverre het muciseren, anders dan ter begeleiding van het zingen, daarin past. De raad komt tenslotte tot de conclusie, dat het muciseren in een eredienst niet in strijd behoeft te komen met de gegeven omschrijving, tenzij het daarin een zelfstandige functie gaat vervullen. Disputabel blijft, wanneer dat het geval is. De raad heeft geen bezwaar tegen het maken van muziek onder het kollekteren en bij het rondgaan van het brood en de wijn bij het H.A., mits daarbij de dienst der offerande en de bediening van het sacrament primair blijft en de muziek daaraan geen afbreuk doet."

Prof. dr H. J. Jager — Op 14 oktober

toch de huidige L.V. in deze zaak geen principe-besluit kan nemen, nu de commissie-Van Atten c.s. meent dat de artikelen gereed zijn voor behandeling. Het gaat hierin om onderwerpen van het grootste gewicht, die niet zolang mogen wachten, stellen zij. In zijn beantwoording spreekt ook ds Van Atten namens de commissie de wens uit, dat de kerken het werk dat in de loop der jaren rond deze artikelen al verricht is niet gaan overdoen. Hij hoopt dat de regionale vergaderingen eventuele amendementen zullen doorspreken. Behandeling van de art. 1-30 door deze L.V. blijft hij onmogelijk vinden: het zou een te grote aanslag betekenen op mankracht en tijd. Bovendien komen er heel wat onderwerpen in aan de orde, over de uitwerking waarvan veel vragen te stellen zijn, waarschuwt hij. Op voorstel van ds Janse wordt met algemene stemmen besloten het commissievoorstel te aanvaarden en de commissie-Van Atten c.s. opdracht te geven om de rapporten inzake art. 1-30 te laten herdrukken en aan de kerken toe te zenden. De commissie zal daarbij een dringend beroep doen op de kerken om niet opnieuw een groot aantal amendementen in te dienen, maar de voorbereiding van de behandeling in 1980 vooral via de regio's te doen plaatsvinden.

Vervolgens stelt de praeses het **voorstel van de regio Harderwijk inzake de vrouw in het ambt** aan de orde. Deze regio stelt de vergadering voor, het volgende te besluiten:

„De Gereformeerde kerken (vrijgemaakt buiten verband), in Landelijke Vergadering bijeen te Wezep, konstateren, dat in de kerken gewichtige vragen rond „de vrouw in het ambt” blijken te leven, en dat hier en daar de praktijk dien-aangaande bezig is te veranderen. Zij besluiten daarom een aantal broeders, die wijs zijn in de Schrift, te verzoeken, om de kerken te dienen met een antwoord op de vraag, of Gods Woord de kerken inderdaad de vrijheid laat het ambt van ouderling of diaken door zusters der gemeente te laten bekleden. Zij vragen de kerken om in afwachting van dit antwoord beslissingen tot openstelling van deze ambten voor zusters der gemeente op te schorten, en niet over te gaan tot (verdere) verkiezing en benoeming van vrouwelijke gemeentelieden in deze ambten.”

Namens de regio Harderwijk licht br. De Boer het voorstel toe. Er liggen 4 overwegingen aan ten grondslag: 1) de materie is dermate moeilijk, dat we elkaars wijsheid en inzicht in de Schrift nodig hebben om tot een goed verstaan van Gods Woord in dezen te komen; 2) de kwestie van de vrouw in het ambt raakt nauw aan de zaak van het Schriftgezag, van het omgaan met en het gebruik van de Schrift; 3) een verandering in de praktijk van vele eeuwen is een ingrijpende zaak, waarover we met elkaar moeten nadenken; 4) de geschiedenis in binnen- en buitenland laat zien dat de eenheid der kerk door toelating van de vrouw in het ambt gemakkelijk in gevaar wordt gebracht.

Om deze 4 redenen is volgens de regio Harderwijk gezamenlijke bezinning op dit onderwerp dringend noodzakelijk. Volgens br. De Boer ligt dat ook in de lijn van het onderwijs van

Paulus aan de gemeente van Corinthen, en vloeit dat ook voort uit de Preambule en art. 31 van het Akkoord van kerkelijk samenleven. Daarom ook moeten individuele kerken in deze zaak niet zelfstandig tot een andere praktijk overgaan.

Aan de bespreking die in 3 rondes plaatsvindt wordt deelgenomen door ds brs. ds Doornbos, ds Moggré, Buienhuis, ds Van Keulen, ds Stuy, ds Van Tongeren, ds Van Ommen, ds Visser, ds Van der Kwast, ds Blokhuis, ds Bakker, ds Van Oene, ds Van Atten, ds Strating, Bosman, ds Veefkind en ds Janse.

De meesten van hen zeggen huiverig te staan tegenover het voorstel van de regio Harderwijk.

Veel sprekers vinden de weg die de regio bewandelt onjuist. Niet deze regio moet deze zaak aan de orde stellen, maar de kerken die het ambt openstelden voor vrouwelijke gemeentelieden hadden dat moeten doen. Zij moeten met argumenten vanuit de Schrift aantonen dat de totnogtoe gevolgde praktijk verkeerd is in plaats van — zoals in één geval gebeurd is — de bewijslast om te keren. Het feit dat ze dat niet doen en de zusterkerken in het land passeren, logenstrafte de harde noodzaak dat het ambt voor de vrouw moet worden opengesteld. Als de L.V. de weg gaat die Harderwijk wijst, past ze zich aan bij deze verkeerde praktijk, zo benadrukken deze sprekers.

We maken dan bovendien dezelfde fout als de synode van 1936, die van bovenaf ingreep en naar aanleiding van discussies in de pers opdracht gaf tot het toetsen van bepaalde afwijkende meningen, vinden zij. Andere afgevaardigden wijzen de vergelijking met 1936 af: het zijn hier niet twee predikanten die ter vergadering met een voorstel komen, maar een hele regio doet dit verzoek langs de juiste kerkelijke weg. Het gaat volgens hen ook niet om een onderwerp uit de kerkelijke pers, maar om ingrijpende beslissingen die zijn genomen. Zij vinden dan ook dat de zaak korrekt op de L.V. aan de orde is gesteld.

Enkele sprekers wijzen erop, dat niet de materie van de vrouw in het ambt aan de orde is, maar de vraag, hoe we als zusterkerken met elkaar omgaan. Tot het instellen van een commissie op het eerste te bestuderen is de L.V. niet bevoegd, tot een uitspraak over het laatste wel, vinden zij. De vrijheid in Christus verplicht de kerken in een dergelijke zaak met de anderen rekening te houden en weehoudt van het gaan van eigen wegen. Vanuit de Preambule moeten we vooral dáárop wijzen: dat kerken zulke beslissingen niet op eigen houtje nemen. De brs. Van Tongeren en Van Ommen dienen een voorstel in, om een appél in deze geest op de kerken te doen.

De noodzaak om in deze kwestie niet buiten de zusterkerken om stappen te ondernemen klemt temeer, zo stellen enkele afgevaardigden, omdat het niet om middelmatige zaken gaat waarin we elkaar vrij mogen laten (zoals in bepaalde liturgische zaken), maar om het gezag van de Schrift dat in geding is. Ook al willen de kerken in kwestie het Schriftgezag niet ondergraven, toch is het gevaar aanwezig dat dat wel gebeurt. Andere sprekers ontkennen dat: de kerken in kwestie zijn er in het geloof mee bezig en tasten het Schriftgezag niet aan; het gaat om een verschil in Schriftverklaring, en niet over het

Schriftgezag. Zij betreuren het dat dit in de discussie wordt ingebracht.

Tegen het instellen van een commissie voor dit onderwerp worden nog andere bezwaren ingebracht. Op deze manier is de weg vrij voor het instellen van studietoelagen voor tal van andere onderwerpen die in discussie zijn, vrezen enkele sprekers. We gaan dan de kant op van de Hervormde kerk met een synode als opperherder over de kerken. Diverse afgevaardigden pleiten ervoor om de meningsvorming over dit onderwerp in de kerken voorlopig rustig te laten doorgaan. Volgens hen is deze zaak nog lang niet rijp voor een kerkelijke beslissing. Bovendien: wat te doen als de commissie met een meerder- en een minderheidsrapport komt? Moet dan de L.V. de knoop doorhakken en voor alle kerken de beslissing nemen, ook voor kerken waar deze zaak niet leeft? Enkele sprekers vinden het onjuist dat het voorstel van Harderwijk niet zegt, dat de commissie aan de volgende L.V. moet rapporteren. Een rechtstreeks advies aan de kerken achten zij verkeerd.

Anderen zijn van mening dat het voorstel tot instelling van een commissie het onderwerp in kwestie in feite minimaliseert en dispuabel stelt. Een studie-opdracht suggereert dat de kerken de zaak ter discussie mogen stellen, en een verzoek aan de kerken om beslissingen op te schorten heeft dan maar weinig kracht.

De L.V. is niet alleen onbevoegd tot het instellen van een commissie, maar het is ook onnodig, aldus enkele afgevaardigden. De regio Harderwijk kan toch zelf een commissie benoemen. Bovendien had de regio zich eerst zelf tot de kerken in kwestie moeten richten. Omdat niet is gebleken dat de regio deze zaak zelf niet kon afhandelen, hoort dit naar art. 32 van het Akkoord van kerkelijk samenleven volgens hen niet op de L.V. thuis.

Eén der afgevaardigden vindt, dat het voorstel van Harderwijk het paard achter de wagen spant. Met de aanvaarding van art. 34 heeft de L.V. de deur opengezet voor het openstellen van het ambt voor de vrouw, wanneer een gemeente dat tot haar heil acht, vindt hij.

Enkele sprekers steunen het voorstel van de regio Harderwijk. Landelijke bezinning is gewenst; deze zaak mag niet per kerk of regio worden beslist, maar raakt de kerken in het gemeen, vinden zij. Zij vrezen dat de kerken anders uit elkaar groeien. Andere afgevaardigden zijn van oordeel, dat het hoog tijd wordt om dit onderwerp diepgaand te bestuderen; privé komt niemand eraan toe. Als we het nu voor ons uitschuiven, lopen we straks achter de feiten aan, vrezen zij.

In zijn **beantwoording namens de regio Harderwijk** — eveneens in 3 rondes — ontkent br. De Boer dat de zaak van de vrouw in het ambt op een verkeerde manier aan de orde is gesteld. Het had inderdaad op de weg van de kerken in kwestie gelegen om de zaak op de L.V. te brengen, maar het feit ligt er nu eenmaal dat ze dat niet gedaan hebben en dat ook in de toekomst niet van plan lijken. Moeten we dan in een cirkel rondraaien en zeggen: zolang deze kerken niets doen, doen wij ook niets. Bovendien, aldus br. De Boer, weten we waarom deze kerken de zaak niet aan de L.V. voorleggen: ze zijn er nl.

van overtuigd dat de kwestie van de vrouw in het ambt behoort tot de vrijheid van Christus' gemeente. Als we een appél op de kerken doen om beslissingen in deze zaak aan het oordeel van de zusterkerken in het land te onderwerpen, dan moeten we er tegelijkelijk blij van geven te beseffen waar het bij deze kerken op vast zit, aldus br. De Boer. We moeten tegelijkertijd de bereidheid tonen om het antwoord dat deze kerken op ons appél geven — nl. dit valt binnen onze christelijke vrijheid — via een commissie bij het licht van Gods Woord te onderzoeken. Alleen tegen die achtergrond, waarmee we het hart van de zaak raken, kunnen we z.i. een krachtig appél op de kerken doen. Met het ontbreken daarvan in het voorstel-Van Tongeren-Van Ommen heeft hij dan ook grote moeite.

Volgens br. De Boer heeft de bespreking ter vergadering over het Schriftgezag hem gesterkt in de overtuiging, dat juist over de vraag of deze kwestie nu wel of niet binnen onze christelijke vrijheid valt, verschillend wordt gedacht. Overigens beklemtoont hij dat het voor de regio Harderwijk buiten discussie staat, dat de voorstanders van de vrouw in het ambt trouw willen zijn aan de Schrift en zich aan het gezag van de Schrift willen onderwerpen. Maar het feit dat in het verleden zowel voorals tegenstanders het Schriftgezag rond dit onderwerp in stelling hebben gebracht, moet z.i. toch tot voorzichtigheid manen. En wie zal ontkennen dat rond de vrouw in het ambt belangrijke vragen inzake het gebruik van de Schrift en tijdgebondenheid van bepaalde Schriftgedeelten aan de orde zijn?

Een vergelijking met de gang van zaken in 1936 wijst br. De Boer af. Er is geen sprake van ingrijpen van bovenaf: de zaak komt nu legitiem vanuit de kerken aan de orde. De vrees dat de kerken met een studietoelagen de Hervormde kant opgaan deelt hij niet. Niemand peinst er z.i. over om zaken als abortus, homofilie en euthanasie aan de orde te gaan stellen; bovendien zijn dat geen kerkelijke zaken. De regio Harderwijk wil geen synodaal machtswoord in deze zaak, maar pleit voor gezamenlijke bezinning en het gebruikmaken van elkaars wijsheid.

Ook behoeft er volgens hem geen vrees te bestaan dat op deze manier alle kerken zich met de vrouw in het ambt moeten gaan bezighouden: de vraag die Harderwijk stelt is niet: „Moet het? Is het een verplichting voor alle kerken?”, maar: „Mag het? Staat het in de vrijheid der kerken?” Br. De Boer waarschuwt dat de zaak in 1980 toch aan de orde komt, wanneer de L.V. de art. 1-30 van het Akkoord van kerkelijk samenleven moest vaststellen, incl. de artikelen over de ambten. Als nu geen commissie wordt ingesteld, krijgen we in 1980 de hele discussie op de L.V., met inbegrip van de ingewikkelde vragen rond de exegese van allerlei Schriftplaatsen. Z.i. hoort dat niet allereerst op een L.V. thuis, maar in een studietoelagen.

Op de opmerkingen, dat Harderwijk zelf de zaak ter hand had moeten nemen, antwoordt br. De Boer, dat de kerken in de regio niet de mening zijn toegedaan dat zij zelf voldoende inzicht hebben om het beslissende woord in deze moeilijke materie te spreken; we hebben als kerken in het land elkaar daarvoor nodig, vindt hij.

1 oktober 1963

1 oktober 1978

reeds 15 jaar

Uw vriend in de vreemde

Hebt U dit werk al eens gesteund?

Neen, doe het dan vandaag nog op girono. 985021 t.n.v. H. J. Bosch, Hekselbrink 83
7544 BV Enschede.

Bovendien vindt de regio dat dit onderwerp als een zaak van kerkregering de kerken in het gemeen aan gaat.

Br De Boer verklaart zich bereid een eventueel appèl op de kerken krachtiger te formuleren in de geest van het voorstel-Van Tongeren-Van Ommen. In dat appèl moet het niet alleen gaan om de kerken die al beslissingen in deze zaak genomen hebben, maar het moet zich richten tot alle kerken, omdat alle kerken ermee te maken kunnen krijgen, vindt hij. Nadat de praeses de bespreking heeft gesloten, vindt de stemming plaats. Met 8 stemmen tegen, bij 7 onthoudingen verklaart de vergadering het voorstel van de regio Harderwijk ontvankelijk.

Het voorstel tot instelling van een commissie wordt verworpen met 16 stemmen voor, 18 tegen, bij 6 onthoudingen.

Het voorstel om een appèl op de kerken te doen uitgaan wordt aanvaard met 24 stemmen voor, 9 tegen bij 9 onthoudingen.

De afgevaardigden van de regio Harderwijk en de brs Van Tongeren en Van Ommen zullen proberen hun voorstellen op dit punt te combineren en de volgende vergadering de tekst van een appèl voor te leggen.

De praeses deelt mee, dat het modelramen gaarne verneemt welke kerk als roepende kerk voor de L.V. van 1980 wil optreden.

De volgende zittingen van de L.V. zullen D.V. plaatsvinden op 28 oktober en 25 november.

Nadat br De Boer is voorgegaan in dankgebed sluit de praeses de vergadering.

A. P. de Boer, 2e scriba

ADRESSEN

Middelburg — De scriba van de kerk van Middelburg (W. M. Riemens) woont thans: Ooststraat 2, Middelburg.

Loosdrecht — Het scribaat van de kerk van Loosdrecht is nu in handen van N. Bottelier, Joh. Huslaan 18, 1216 RB Hilversum, tel. 035-14215.

Marknesse — Preekvoorziening is gewijzigd in: W. H. van Helden, Zwartmeerpap 20, Kraggenburg.

nieuws uit breder kring

Persbericht — Met als thema „The message in the media” (Evangelie en Media) wordt van 20 tot 23 oktober a.s. in het Hiltonhotel te Amsterdam het eerste Europese Evangelische Communicatie Congres gehouden. Het congres wordt belegd voor christenen die werkzaam zijn op het gebied van de massacommunicatie (met name radio en televisie en daaraan verbonden persactiviteiten) en voor hen die werkzaam zijn op het gebied van film, video- en cassettebanden.

De invloed van de media op de samenleving is, zoals uit vele onderzoeken blijkt, zeer groot. De toenemende stroom van informatie beheerst, mede door de technische ontwikkelingen van de laatste tijd, steeds meer het denken en doen van de mensen. Christenen werken in deze eeuw van de massacommunicatie in zowel christelijke als niet-christelijke orga-

nisaties die zich met communicatie bezighouden. In dit verband kan men zich afvragen: Wat is de plaats en de betekenis van het Evangelie in de massacommunicatie? Wat zijn in dit opzicht de mogelijkheden en hoe wordt daarvan gebruik gemaakt? Welke ontwikkelingen kunnen worden verwacht? Al deze vragen komen op het komende congres aan de orde.

Sprekers. Op het congres zal o.m. gesproken worden door dr F. A. Schaefker, bekend van de t.v.-serie „Hoe zouden wij dan leven?” die het afgelopen seizoen door de Evangelische Omroep is uitgezonden. Hij zal het woord voeren inzake vragen rond het gebruik van de massacommunicatiemiddelen in het Europa van de 20e eeuw.

Dr Paul Freed, president van Trans World Radio, de grootste (christelijke) radiozender ter wereld, zal in zijn toespraak vragen beantwoorden als: Hoe verloopt het communicatieproces en waar liggen de mogelijkheden dit proces beter te begeleiden? De Engelse radio- en t.v.-producer Nick Page zal het thema behandelen: Hoe er zeker van te zijn dat de te communiceren boodschap óverkomt.

Voorts aandacht voor Oost-Europa op dit congres. Welke (radio)programma's worden er naar communistische landen uitgezonden en wat kan er nog meer gebeuren? Over de betekenis van de radio in Oost-Europa en over de ervaringen van christenen in de verdrukking in communistische landen zal de bekende Russische dissident en schrijver Vladimir Maximov uit Parijs het woord voeren.

Première. Op het congres zal een door de E.O.-t.v. geproduceerde documentaire in première gaan over actuele ervaringen van christenen achter het IJzeren Gordijn. De film is gemaakt onder leiding van de Engelse regisseur Jeremy Murray Brown. Het ligt in de bedoeling dat op het congres christenen uit de hele wereld bijeen zullen komen die op tal van terreinen met elkaar zullen kunnen samenwerken bij de vervaardi-

ging van co-producties en begeleidend programma-materiaal. De organisatie van het congres is in handen van de Evangelische Omroep en van Evangeliums-Rundfunk in West-Duitsland. Het congres is alleen toegankelijk voor genodigden. De voertaal is Engels.

Van onze Vader hebben
wij ontvangen

ANJE GEERTINE MARIA
(Rian)

Piet Busstra
Anja Busstra-Moesker

3621 GD Breukelen, 30 september 1978
Mecklenburgstraat 36

Op donderdag 19 oktober vieren wij, zo de Heere wil, met onze ouders en grootouders

L. VAN GORKUM
en

K. VAN GORKUM-BRUIJSMA
hun 40-jarig huwelijksfeest.

Folkert en Marjan
van Gorkum-de Weerd
Dieuwke en Roelof
Kieft-van Gorkum
Hilbrand en Henny
van Gorkum-Staal
Feike en Machteld
van Gorkum-Kruihof
Tineke en Bert
van Gorkum-v. Gorkum
Gerard en Herma
van Gorkum-van Bree
Luitzen, Hester, Job,
Karla, Janka, Volkert,
Judith, Marieke, Merijn,
Jeroen, Boris, Tamara.

Als u hen wilt gelukwensen, bent u van harte welkom op 19 oktober van 17.00-18.30 uur in hotel Dreijeroord, Gr. van Rechterenweg 12, Oosterbeek.

Wolfheze, Heelsumseweg 50.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3, Zeist.
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38,
Leersum. Tel. 03434-4288

Abonnementprijs:

f 39,— per jaar of f 20,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november

Op zondag geen auto's in Ocean Grove

Lees het weekblad **KERKNIEUWS** nieuwe stijl.

Vraag proefnummer, postbus 280, Heerlen, tel. 045-710401